

אלג'יריה – מהתערערות המדינה להשתקמותה

גדעון גרא

"בעקבות רצח העם (genocide) שביצע השלטון הקולוניאלי ... בוהוטנו, בתולדותנו, בשפה ובכסורות שלנו, איננו יודעים יותר אם אנו ברברים (אמאזיג), ערבים, אירופים או צרפתים".
(הנשיא עבד אל-עזיז בותפליקה, 16 אפריל 2006)

הקדמה

ב-3 ביולי 1962 הגיעו חברי "הממשלה הזמנית של הרפובליקה האלג'ירית" מן הנכר אל כיכר העיד באלג'יר הבירה כדי לחגוג את עצמאותה של אלג'יריה לאחר שמונה שנות מאבק דמים בצרפת. וכך גם המרחב המרכזי של המגרב היה למדינה עצמאית, בדומה למרוקו ולתוניסיה, השכנות ממערב וממזרח. למרות התרוממות הרוח, הרי מאותו יום עצמו באו לידי ביטוי הניגודים הפנימיים במדינה הצעירה, ניגודים שהחריפו והלכו עד כדי ערעור אסלאמיסטי על הלגיטימיות של המשטר, וכמעט שהביאו את המדינה לסף קריסה.

מטרת חיבור זה היא להציג את הגורמים ואת התהליכים שהביאו את המדינה הצעירה לסף התערערות כישות מדינית אחת ועצמאית, ולאחר-מכן לבהון את השתקמותה – תהליך שעדיין נמצא בעיצומו.²

ניתן להלק את תולדות הרפובליקה האלג'ירית לארבע תקופות:

- "תור הזהב" (1965-1978) – תקופת שלטון הנשיא הווארי בומדיין, שהיה בעבר מפקד "צבא השחרור". בתקופתו, לאחר שלוש שנים של אי-יציבות, עוצבו המוסדות הפוליטיים והכלכליים הריכוזיים של המדינה.
- התרופפות המשטר הריכוזי בזמנו של הנשיא שאולי בן-ג'דיד (1978-1992), תקופה שידעה משבר במהירי הנפט, מהומות גרחבות ואהריהן שנתיים של פתיחות פוליטית ועלייה בכוחן של התנועות האסלאמיסטיות.
- המרד האסלאמיסטי (מלחמת האזרחים) ודיכוי (1992-1998).
- ההשתקמות בתקופת הנשיא עבד אל-עזיז בותפליקה שנוהר ב-1999, ושוב ב-2004.

Rémy Leveau. *Le Féllah*

Bruce Maddy-Weitzman.

יזאר 2006.

Telquel. "Qui Sommes ?

גורמים מעצבים

מהותה הייחודית של אלג'יריה בת-זמננו עוצבה על ידי גורמים – לעתים מנוגדים ולעתים תואמים. ראשון בהם הוא היסוד השבטי. השבט היה, ובמידה רבה עדיין מהווה (ב"תחפושות" שונות, מן המשפחה המורחבת ועד למהוז המוצא), מוקד של נאמנות פרימורדיאלית. השבטים הם ממוצא ברברי (אמאזיצי) וערבי. מכאן מקורן של יריבויות עתיקות-יומין ושל אלימות המצויה דרך קבע בחיים הפוליטיים. בניגוד לשכנותיה ממזרח ומערב, לא התפתחה במרחב האלג'ירי ישות מדינית על-שבטית. האימפריה העות'מאנית, שמרחב זה נכלל בה מן המאה השש עשרה ועד לכיבוש הצרפתי ב-1830, לא שלטה בפועל אלא לכל היותר על שישית משטחו של המרחב האלג'ירי.¹

שני לגורמים המעצבים הוא האסלאם, ששימש כרובד על-שבטי מלכד יהיד מאז המאה השביעית. כמו ביתר ארצות המגרב, הוותה דת האסלאם במשך מאות שנים גורם עיקרי במאבק בוד הנוצרי, תחילה במתקפה ואחר-כך במגננה. זהו אסלאם סוני ובו גוונים שונים. יש בו טריקות (מלשון טריקה – דרך), ו-זאויות (מלשון זאוויה – זווית, תא), דהיינו מסדרים ומנזרים שראשיתם באסלאם עממי עתיק יומין, בעיקר במרחב הכפרי; אסלאם אורייני, סקריפטוריאליסטי (שהפך במאה האחרונה ל"רפורמי"), בעיקר בערים; ובימינו – אסלאמיזם, כלומר אסלאם פוליטי-רדיקלי. אין פלא, אפוא, כי מתהילתה הייתה הלאומיות האלג'ירית מוסלמית מודעת (באופן רשמי הוכרז האסלאם כדת המדינה רק בחוקת 1976).²

גורם מעצב שלישי היה השלטון הצרפתי, שנמשך מאה ושלושים שנה (כלומר, זמן רב יותר משליטה אירופית ישירה אחרת על מרחב ערבי). השלטון הצרפתי "המציא" את אלג'יריה בגבולותיה הנוכחיים (קרי, באותו מרחב שלא היה מרוקן ולא תוניסיה).³ נוסף על יישובם של מאות אלפי אירופים, שעזבו עם העצמאות, הנחיל השלטון הצרפתי הישיר שפה ותרבות, מערכת הינוך ומערכת מדינית ריכוזית בעלת פקידות ענפה.

גורם מעצב רביעי היו משאבי הנפט והגז הטבעי, שהתגלו (ומתגלים עדיין) בכמויות גדולות בדרום המדינה. הנפט, ובמידה גדלה והולכת הגז הטבעי, מהווים מרכיב עיקרי במשק המדינה, מקור הכנסה (רנטה) היוני לקיום ולפיתוח. השלכותיו של מרכיב הנפט הורגות מן התחום הכלכלי לעבר התחומים המדיני והאסטרטגי, שהרי הוכח כי תגודות במחיריו העולמיים של הנפט עלולות לערער את יציבות המדינה, אך עשויות גם לאפשר לה פיתוח מקיף.

לאחר שלוש שנות לבנות מדינה מלו ריכוזי על-פי הדג המודיעין היו לגו והטכנוקרטים שש מעמד מועדף. גוס הלגיטימציה המלכ כמעט מלאה באמו ומכירתם הולאמו מלחמת השהרור ו שערו, "הלאמת" בומדיין את ססמח דתי, אלג'יריה – אולם מדיניות הפיצול "השבטי" מערב המדינה; ש לעומת דוברי צרנ שפתם קופחה, ו מתרוששים. מערנ למקצועות הופשינו הבכירה, דור 930 במשרות נמוכות יו במורים ממדינות ה לאחים המוסלמים עלייתו של האסלא ובעיקר התיעוש הו באלג'יריה ליישם כינון הנומנקלטורו הנפט ושלטה על ו בני "משפחת המהנ

בנייה

לאחר שלוש שנות תעיה, החל הוארי בומדיין, מפקד הצבא שנעשה לנשיא ב-1965, לבנות מדינה מלוכדת על בסיס הגורמים המעצבים שצוינו לעיל. בומדיין כונן שלטון ריכוזי על-פי הדגמים הסובייטי והצרפתי-יעקוביני. הקצונה הצבאית הבכירה ושירותי המודיעין היו לגורם המרכזי וההשוב במדינה (ה-pouvoir בפי האלג'יריים). הצבא, והטכנוקרטים ששרתוהו, הפכו לממסד מגובש, מאורגן, "ותיק", לנומנקלטורה בעלת מעמד מועדף. נוסף על כך שבומדיין שכלל את מכשירי הכוח במדינה, הוא ביסס את הלגיטימציה המלכדת של המשטר על שני יסודות: האחד, ביצועיו הכלכליים - תעסוקה כמעט מלאה באמצעות תיעוש ופיתוח על ידי שימוש בכספי הנפט (הפקת הנפט והגז ומכירתם הולאמו ב-1971). השני, גיבוש זהות לאומית, שבמרכזה "המהפכה", קרי מלחמת השהרור הממושכת בשלטון הור. דבר זה נעשה באמצעות מערכת החינוך, שערו, "הלאמת" הדת וכתובתה מחדש של ההיסטוריה האלג'ירית. בתהום זה החיה בומדיין את סממני הדת (עלמאא') הרפורמים משנות השלושים: "האסלאם - דתי, אלג'יריה - מולדתי, והערבית - שפתי".

אולם מדיניות זו של בומדיין הניבה תוצאות בלתי-צפויות וסותרות. ראשית, הפיצול "השבטי" נותר בעינו (בומדיין עצמו עמד בראש "הבורה" שאנשיה היו מבני מערב המדינה); שנית, העמיקו השסעים בין הקבוצות השונות בחברה: דוברי ערבית לעומת דוברי צרפתית, דתיים וכנגדם הילוניים, ערבים ומנגד ברברים, שהשו כי שפתם קופחה, ואף מתעשרים, ובהם אלה שהשתייכו לנומנקלטורה, לעומת מתרוששים. מערכת החינוך בשפה הצרפתית, למשל, נותרה צינור כמעט בלעדי למקצועות חופשיים (כולל להכשרה בצרפת), ולמשרות בכירות (כולל לקצונה הצבאית הבכירה, דור 1930). זאת בשעה שבוגרי מערכת החינוך בשפה הערבית זכו לרוב במשרות נמוכות יותר. השערוב - שעד היום אינו מלא - הייב את המשטר להסתייע במורים ממדינות המזרח הערביות, בעיקר במורים ממצרים ומסוריה, שהשתייכו ברובם לאהים המוסלמים והפיצו את תורתם במקום עבודתם החדש. התוצאה הייתה ראשית עלייתו של האסלאם הרדיקלי באלג'יריה. נוסף על כך, מדיניות הכלכלה הריכוזית, ובעיקר התיעוש הנרחב, נכשלו. הקשיים הכלכליים גררו להין-לאומי על המשטר באלג'יריה ליישם צעדי ליברליזציה, בעיקר לאחר מות בומדיין. אך עוד בימיו, עם כינון הנומנקלטורה (שכונתה גם מפיה), צמח הקליינטליזם. הצמרת ניוונה מהכנסות הנפט ושלטה על רשתות חלוקתן ל"לקוחות" השונים במגזר הפרטי העירוני, ובהם בני "משפחת המהפכה" וצאצאיהם.

ם - לעתים מנוגדים זידה רבה עדיין מהווה זא, מוקד של נאמנות אין מקורן של יריבויות ס. בניגוד לשכנותיה ל-שבטית. האימפריה ב- לכיבוש הצרפתי ב- המרחב האלג'ירי.¹ בטי מלכד יחיד מאז שך מאות שנים גורם הו אסלאם סוני ובו לשון זאוויה - זווית, מין, בעיקר במרחב ל"רפורמי", בעיקר זין פלא, אפוא, כי זמי הוכרו האסלאם

ז שנה (כלומר, זמן הצרפתי "המציא" וקו ולא תוניסיה).² נ, הנחיל השלטון זית בעלת פקידות

ים עדיין) בכמויות זים מרכיב עיקרי של מרכיב הנפט הוכה כי תנודות אך עשויות גם

התערערות

בשנים האחרונות עסקו חלקים רבים בסוגיית "המדינה הכושלת", דהיינו מדינה שבה קרסו מערכות השלטון, נתערערה סמכותו ואכיפת החוק במדינה אינה מיושמת. סומאליה והאיטי הן דוגמאות לכך. אולם ישנם מקרים שתהליך הקריסה איננו סופי. לעתים זה תהליך הפיך. אלג'יריה לא כשלה. היא אמנם הגיעה לסף קריסה בתהליך ששיאו וסופו הייתה התקוממות אסלאמיסטית, אך המדינה לא הצתה סף זה. כאמור, תהליך ההתערערות החל עוד בימי בומדיין וההמיר בתקופת נשיאותו של שאולי בן-ג'ידיד. בלחץ קרן המטבע הבין-לאומית נאלץ הנשיא בן-ג'ידיד לנקוט פעולות ליברליזציה במשק הריכוזי, ובהן צעדי הפרטה. בעוד שאלה השביעו את רצון הקרן ברמת המקרו, הרי הביצוע ברמת המיקרו (למשל, מי קיבל נכסים שהופרטו ומי מונה לנהלם) נעשה בידי צמרת המשטר. כבמדינות מתפתחות אחרות, פעלה המערכת הרשמית "המודרנית" לפי כללים לא רשמיים. כך התאפשר לנשיא לתגמל את תומכיו בצבא (כולל גמלאים בכירים), להרחיב רשתות של נאמנים במגזר הפרטי ולהעשירן, וזאת יחד עם הקלות על מצוקות חברתיות נפוצות. נוצר אם כן רובד נוסף של בעלי זכויות יתר והתרחבה השחיתות.

כאשר הידרדרו מחירי הנפט ב-1986 (מ-32 דולר ל-6 דולר לחבית) והצטמצמו הכנסות המדינה, נבצר מן המשטר לקיים את מדינת הרווחה אליה הורגל העם מאז העצמאות. למצוקה הכלכלית נוספה אכזבה מן המשטר. בשנים אלה גדלה התנועה האסלאמיסטית, שמשכה אליה את אלה שנפגעו מהמצוקה הכלכלית. האסלאמיסטים הצביעו על שחיתות המשטר לעומת טוהר כפיהם. הם אף הוכיחו יכולת (לא מעט בסיוע שמקורו מחוץ למדינה) להדור בעילות, ולו דרך "דלתות אהוריות", לכל תחום ממנו נסוג המשטר, כמו שירותי רווחה, בריאות, חינוך וכמובן דת. מן הראוי להזכיר, שכבר בתחילת שנות השמונים התארגנה (ודוכאה) מהתרת אסלאמיסטית אלימה נגד המשטר, "מבשרת" ההתקוממות בשנות התשעים. תחושות הקיפוח התרחבו והוליכו, באוקטובר 1988, למהומות שדוכאו באכזריות בידי הצבא. כתוצאה מכך שב הצבא לתפקיד יומיומי פעיל בפוליטיקה, ויחד עם זאת, נפתחה באותה עת הזירה הפוליטית, בפעם הראשונה, לפעילות רב-מפלגתית. האסלאמיסטים, שניצלו היטב את הנסיבות החדשות בזירה הפוליטית, התחזקו והתלכדו ברובם במסגרת הזית ההצלה האסלאמית (Front islamique du salut, FIS). הייתה זו פדרציה שהפכה לגוש המנצח בבחירות העירוניות ב-1990, ובבחירות לפרלמנט ב-1991. האסלאמיסטים שאבו עידוד מההפכה האסלאמית באיראן, מהנעשה במלחמה באפגניסטאן (מאות מתנדבים שבו נלהבים) וממלחמת המפרץ הראשונה.

גם בקרב התנועה האסלאמיסטית נפערו שסעים ונהשפו מגמות שונות: האחת, "שמרנית", שראתה בהסתלבות במשטר, גם אם תוך מהאה, דרך לקידום הערכים

האסלאמיים. מגן
בפרלמנט כאופוז
(MRN אשר בגלל)
ur la paix, MSP)
המשטר אינו לגיני
נחלקו בין זרם ג'ז
לבין זרם סלפי הנ
הגייהאד העולמי
מול התנועה ה
שראה באסלאמיס
נקט הצבא פעילו
האסלאמית הודשני
של הבהירות לפרי
מכן להדיח את ה
אזרחים. מלחמה ז
במיליארדי דולר
המדינה ואישיה. אך
האלימות הנמשכת
להפצת הדת ולמא
קבוצה הקשורה לו
כאמור, ההתק
חמישה גורמים שה
● פיצול פנימי ו
הדבר הביא לכ
לחדול מן המא
מעשי טבה בא
● נחישות הצבא
ניצול הפילוגיו
● מתחילת ההתק
חיים. התקיים ע
מורים, פקידים
באוכלוסייה צד
● אבדן התמיכה ו
דתיות ותרבותי
נערות, עיבורן

האסלאמיים. מגמה זו אפיינה את המפלגות האסלאמיות "המתונות" שמיוצגות בפרלמנט כאופוזיציה, כמו אל-אצלאח (Mouvement de la réforme nationale) (MRN) אשר בגלגולה הקודם הוכרה עוד ב-1991; ואף בממשלה, כמו חמאס, לשעבר (Mouvement de la société pour la paix, MSP). השנייה, רדיקלית ומהפכנית, לפיה המשטר אינו לגיטימי (כופר, מושהת ומתמערב) ולכן יש לסלקו. הדבקים במגמה זו נחלקו בין זרם ג'זאאירי (אלג'ירי), שהכיר במסגרת המדינה ותמך בהליכה לבהירות, לבין זרם סלפי המבקש לחדש את פני האסלאם כבימי קדם, אשר ראה עצמו חלק מן הג'יהאד העולמי ובהדרגה נקשר לאל-קאעדה.

מול התנועה האסלאמיסטית ניצבה מערכת אכיפה נהושה ומאורגנת בדמות הצבא, שראה באסלאמיסטים איום על מעמדו ועל זכויותיו. מתוך אינטרס לשמור על מעמדו נקט הצבא פעולות מקדימות, כמו, למשל, מעצר שני המנהיגים של חזית ההצלה האסלאמית חודשים לפני הבחירות. כאשר זכתה חזית זו ברוב בסיבוב הבחירות הראשון של הבחירות לפרלמנט בדצמבר 1991, החליטו ראשי הצבא לבטל את הבחירות ולאחר מכן להדיח את הנשיא. האסלאמיסטים הגיבו בהתקוממות מוזינת שהפכה למלחמת אזרחים. מלחמה זו נמשכה כחמש שנים. נהרגו בה כ-150.000 איש וגזקה נאמדו במיליארדי דולרים. התקוממות האסלאמיסטים החלה במתקפה מקיפה על מוסדות המדינה ואישיה. אך בהדרגה היא דוכאה, אף שאליםות בהיקף מצומצם נמשכת עד היום. האלימות הנמשכת היא מעשה ידיהם של קיצונים המאורגנים במסגרת הקבוצה הסלפית להפצת הדת ולמאבק (Groupe salafiste pour la prédication et la combat, GSPC), קבוצה הקשורה לתנועת הג'יהאד העולמי.

כאמור, ההתקוממות דוכאה ונבלמה התערערות המדינה. ניתן למנות צירוף של חמישה גורמים שהביאו לכך:

- פיצול פנימי נמשך בקרב הקבוצות האסלאמיסטיות עד כדי חיסולים הדדיים. הדבר הביא לכך שפלגים עיקריים, בעיקר בקרב חזית ההצלה האסלאמית, העדיפו לחדול מן המאבק והגיעו לשביתת נשק עם הצבא. תגובת הקיצונים לכך הייתה מעשי טבח באוכלוסייה הכפרית, בעיקר ב-1997.
- נחישות הצבא והתייעלותו. הצבא השכיל לגייס ולחמש את המרחב הכפרי תוך ניצול הפילוגים שבמרחב זה.
- מתחילת ההתקוממות התוויקו מוסדות המדינה והעומדים בראשם מעמד תוך סיכון חיים. התקיים שיתוף פעולה בין הצבא לבין חוגים בחברה האזרחית (אינטלקטואלים, מורים, פקידים, חיילים, תלמידים ואמהותיהם). מן הראוי לציין, שמגורים חילוניים באוכלוסייה צדדו ב"הפיכה" הצבאית ב-1992.
- אבדן התמיכה העממית במורדים האסלאמיסטים בגלל מעשי טבח וחריגה מנורמות דתיות ותרבותיות, הריגה שנעשתה במצוות "פוסקי ההלכה" שלהם, כגון הטיפת נערות, עיבורן ורציחתן.

" , דהיינו מדינה שבה
נה מיושמת. סומאליה
יננו סופי. לעתים זה
יסה בתהליך ששיאו
: זה. כאמור, תהליך
ל שאולי בן-ג'ידה.
פעולות ליברליזציה
הקרן ברמת המקרו,
מונה לנהלם) נעשה
רשמית "המודרנית"
צבא (כולל גמלאים
את יחד עם הקלות
ויות יתר והתרחבה

לחבית) והצטמצמו
ה הורגל העם מאז
ולה גדולה התנועה
ת. האסלאמיסטים
ת (לא מעט בסיוע
, לכל תחום ממנו
זוי להזכיר, שכבר
לימה נגד המשטר,
ולכו, באוקטובר
ז לתפקיד יומיומי
בפעם הראשונה,
נ החדשות בזירה
לה האסלאמית
המנצח בבחירות
ים שאבו עידוד
ז מתגדבים שבו

שונות: האחת,
יקידום הערכים

- סיוע כספי מקרן המטבע הבין-לאומית ביוזמת צרפת וארצות הברית, וגם סיוע צבאי מוגבל, בעיקר מצרפת.

השתקמות

משנאלץ הארגון הצבאי של הזית ההצלה האסלאמית לבקש הפסקת אש בסתיו 1997, היה ברור כי קריאת התגר האסלאמיסטית נכשלה ומלהמת האזרחים עומדת להסתיים. המדינה - "הרפובליקה" - נותרה על תלה, אך נזקקה לתהליך השתקמות מקיף. ראשי הצבא הבינו כי לשם כך דרושה להם לגיטימציה רחבה יותר, כולל בזירה הבין-לאומית. בלגיטימציה כזו יכלו לזכות בעזרת כינון שלטון אזרחי. ואכן, בבחירות "מאורגנות" שהתקיימו ב-1999 נבחר כנשיא עבד אל-עזיז בותפליקה, שהיה מועמד של ראשי הצבא. בותפליקה, פוליטיקאי וותיק שהיה הלק מ"משפחת המהפכה", כמעט נבחר ליורשו של בומדיין ב-1978, ומאו ציפה להודמנות שנייה. שאיפתו הייתה ונותרה להיות המשקם של ארצו המפייס בין הכוחות היריבים. לשם כך בנה לעצמו הן דימוי של מנהיג עצמאי והן בסיס כוח, שאפשר לו לעמוד בלחצי הגנרלים (המופת שלו הוא דה-גול) ובלחצי יריבים פוליטיים. לכך תרמו גם עייפות הציבור מהמלהמה והציפייה לשיפור ברמת החיים. ב-2004 נבחר בותפליקה לכהונה שנייה ברוב ניכר.

לתהליך ההשתקמות שני פנים. האחד, התגברות על המשבר החברתי והכלכלי. השני, תהליך של "פיוס לאומי" שנועד להביא לייצוב פוליטי ולשיקום הלכידות לאחר מלהמת האזרחים. שני אלה קשורים הדדית, שכן הצלחה בשיקום המדינה מותנית הן בפתרון המשבר הכלכלי והן בייצוב הזירה הפוליטית.

באשר לתחום החברתי-כלכלי, אלג'יריה היא מדינה עשירה, שכלכלתה מבוססת על משאבי הנפט והגז הגדולים (שטרם הגיעו לניצול מלא) ותלויה בתנודות מהיריהם. אוכלוסייתה צמחה מעשרה מיליון נפש ב-1962 לשלושים ושניים מיליון כיום. ברובה זו אוכלוסייה צעירה (70% הם צעירים מתחת לגיל שלושים), עירונית, הסובלת מתשתיות בלתי-מספיקות בתחומי השיכון, הבריאות והחינוך ומאבטלה גרבת. עלייתם התלולה של מחירי הנפט בשנתיים האחרונות העניקה למשטר שפע אמצעים, שנועדו בהלקם להרחבת תשתיות (ב-2005 הוכרו על תכנית חומש בסך 50-80 מיליארד דולר) ולהידוש פני הצבא. בזירה הבין-לאומית שיקמה אלג'יריה את מעמדה המדיני, ובעקבות אירועי ה-11 בספטמבר התהדקו יחסיה עם ארצות הברית. גם מצבה הכלכלי השתפר מאד. למרות זאת "האיש ברחוב" טרם נהנה משיפור זה, במידה רבה בגלל הסמים בדרך הפיתוח, הנובעים מקיומה ואף מהתחזקותה (לאחר דיכוי המרד האסלאמיסטי) של המערכת הסמכותנית והקליינטליסטית השלטת. מערכת זו, שהנשיא בותפליקה הוא

הלק ממנה, בנוי קואופטיציה (שילו באשר לבנייתו על "פיוס לאומי". ב-2005 אושרה נ למורדים, למעט א שוחררו כ-2000 משפחות של "נעז במצוקה של מורדי משפחות שלחמו ל משפטית לכל מי האסלאמיסטיים, ש האסלאמיות "המתו המשפחה" המפלה האתגר הקבילי במחוזות קביליה (מ את המשטר להגביר "לאומית", אך לא המשטר מנסה ל לשם כך הוא מבקש מתפוגג עם השנים, של חוב לגורמים מ הנשיא האלג'ירי בצ תהליך ההשתקמ היקף הרפורמות ומו זאת, כיום לא נראו האסלאם הרדיקלי.

אם נחזור לכיכר בבי העריכו מנהיגי "המ במהירות ישות צומח

נת אש בסתיו 1997, ים עומדת להסתיים. ך השתקמות מקיף. כולל בזירה הבין-זי. ואכן, בבחירות יקה, שהיה מועמדם ז המהפכה", כמעט יפתו הייתה ונותרה זה לעצמו הן דימוי ז (המופת שלו הוא המלחמה והציפייה ב ניכר. הברתי והכלכלי. ום הלכידות לאחר מדינה מותנית הן

כלכלתה מבוססת תנודות מהיריהם. ליון כיום. ברובה ירוגית, הסובלת ; נרחבת. עלייתם ומצעים, שנועדו ז מיליארד דולר) מדיני, ובעקבות הכלכלי השתפר לל הסמים בדרך סלאמיסטי) של בותפליקה הוא

אלג'יריה - מהתערעורת המדינה להשתקמותה

חלק ממנה, בנויה הן על המשכיות (בנומנקלטורה כלול כבר דור שני), והן על קואופטציה (שילוב מפלגות אסלאמיסטיות "מתונות").

באשר לבנייתה מחדש של הלכידות הלאומית, הרי מתהילת שלטונו שקד בותפליקה על "פיוס לאומי" שנועד לאחות את הקרעים שנפערו בחברה בזמן המרד האסלאמיסטי. ב-2005 אושרה במשאל-עם "האמנה לשלום ולפיוס לאומי", לפיה ניתנה חנינה למורדים, למעט אלה שהשתתפו במעשי טבח, אונס ופיגועים במוסדות ציבור. עד כה שוחררו כ-2000 עצורים (מתוך כ-3000). כמו כן הוחלט להעניק פיצויים ל-7000 משפחות של "נעדרים" (כלומר, כאלה שנקטלו בידי כוחות הביטחון) ולמשפחות במצוקה של מורדים שנהרגו (17,000 לפחות). צעדים אלה עוררו את המתם של אותן משפחות שלהמו לצד המשטר, שגם להן הובטה סיוע. נוסף על כך, הוענקה הסינות משפטית לכל מי שלהמו באסלאמיסטים. במקביל נמשך המאבק בשרידי הארגונים האסלאמיסטיים, שלא הניחו את נשקם. מדיניות הפיוס חייבה גם להתחשב במפלגות האסלאמיות "המתונות", ששולבו זה מכבר במשטר, למשל, במיתון התיקונים ב"חוק המשפחה" המפלה נשים מטעמים דתיים.

האתגר הקבילי-ברברי היה תחום התמודדות נוסף שעמד בפני המשטר. המרי במחוזות קביליה (ממזרח לבירה) והתביעה להכרה בשפה הברברית (תמאזיעית), הניעו את המשטר להגביר את הסיוע למחוזות מקופחים אלה ולהכיר בשפה הברברית כבשפה "לאומית", אך לא כשפה "רשמית".

המשטר מנסה לחזק את הלגיטימציה של המדינה האלג'ירית בקרב הדור הצעיר. לשם כך הוא מבקש להטמיע בקרב הצעירים ערכים מקודשים כמו "המהפכה", שזכרה מתפוגג עם השנים, וכמו "עצמאות". על רקע זה ניתן להבין הן את התשלום המתוקשר של הוב לגורמים מערביים, והן את ההשמצות "ההיסטוריות" בדבר "ג'נוסייד", שהטיה הנשיא האלג'ירי בצרפת.

תהליך ההשתקמות מתקיים למרות קשיים המאטים את קצב הפיתוח, מגבילים את היקף הרפורמות ומחייבים את המשטר לא פעם שלא להיות עקיב במדיניותו. יחד עם זאת, כיום לא נראה יותר ערעור רציני על הלגיטימיות של המדינה, וודאי לא מצד האסלאם הרדיקלי.

סיכום

אם נחזור לכיכר בבירה אלג'יר ביום הכרות העצמאות ביולי 1962, אפשר שביום הגם העריכו מנהיגי "המהפכה" (אנשי תנועת השהרוד) הערכת-יתר את יכולתם לכוונן במהירות ישות צומחת, מתקדמת, מלוכדת ובעלת מעמד אוורי ובין-לאומי נכבד.

אלג'יריה היא ארץ עשירה, עתירת נפט וגז, אך ללא מסורת ממלכתית ארוכת שנים. מן השליט הקולוניאלי הצרפתי, ששלט במשך מאה ושלושים שנה, ירשה אלג'יריה מסגרת ממלכתית ריכוזית ומוסדות מודרניים, אך המוסדות הללו משמשים במידה רבה תפאורה לתוכן קדם-מודרני בחברה מרובת שסעים: המשפחה, השבט, הכפר, האזור הם עדיין מוקדים ראשוניים של השתייכות ושל נאמנות. השליטה הממשית נמצאת בידי אליטה צבאית המוקפת טכנוקרטים. המשטר באלג'יר מתבסס על הכנסות מהנפט ומהגז, הכנסות המזינות רשתות של "לקוחות". בקרב אליטה זו קיימים אותם שסעים המאפיינים את כלל החברה האלג'ירית והלים בה שינויים אישיים (כיום דומיננטי הנשיא "האזרחי" עבד אל-עזיז בותפליקה). על אף הניגודים, יש לחברי האליטה מטרה משותפת וארוכת טווח, והיא – לשרוד. לכן נחושה האליטה לקיים בידה את המערכת השלטת. הדרך העיקרית לממש מטרה זו היא על ידי חיזוק הלגיטימציה של המשטר בקרב האוכלוסייה באמצעות טיפוח נרטיב "המהפכה" ובאמצעות החדרת ערך-העל של עצמאות ממלכתית. הדבר נעשה תוך שילוב זהיר של מתנגדי האתמול, אסלאמיסטים וברברים, יחד עם הקפדה על איזון בין האינטרסים של האליטה השלטת לבין צורכי הפיתוח של האוכלוסייה הגדלה והצעירה.

בראיה השוואתית ניתן לסווג את המשטר האלג'ירי כדגם-משנה של המדינה הערבית הסמכותנית המודרנית, liberal autocracy – צירוף מנצח של דיכוי, קואופטציה מבוקרת ופתיחות כלכלית, מעין מעגל של הרחבת גבולות והצרתם. כיום, לאהר קרוב לארבעים וחמש שנים רצופות משברים, ניתן לראות במיסוד הישות הטריטוריאלית האלג'ירית ללא איום מחוץ, ובהבסת המתקוממים האסלאמיסטים, שקראו לכונן מדינת הלכה מוסלמית, את הישגם העיקרי והחשוב של המדינה ושל המשטר האלג'יריים.

באשר לעתיד, דומה שהשילוב של שליטה מוחלטת באמצעי הכפייה יחד עם קואופטציה של הדור הצעיר ושל גורמים אסלאמיסטיים "מתונים", מקנה יציבות למערכת השלטונית. אף בחירתו מחדש של הנשיא בותפליקה, עצם מעצמה של האליטה השלטת, סמלה המשכיות. גם אם בותפליקה ירד באורח פתאומי מעל הבמה הפוליטית, הרי גם אז קשה לצפות שינוי מערכתי, משום שבעלי עניין רבים ישאפו לבלום שינוי כזה. אם אמנם כן יתרחש שינוי, הוא יהיה מעשה ידיו של דור צעיר הנמצא גם בצבא. מפולת פיננסית העלולה להתרחש עקב ירידה חריפה במחירי הנפט, יש בה כדי לשמש זרז לשינוי בזירה הפוליטית ואולי אף לגרור התקוממות עממית כמו ב-1988. אך אפילו בתרחיש כזה קשה לחזות את המדינה האלג'ירית מתפוררת.

- .1 20 April 2006
- .2 בעבודה זו הכתב wine (eds.), *The* rida: University a), forthcoming.
- .3 *ête arabe à 1830* pp. 434–6, 445.
- .4 *iers 4 passim*. 6 ly pp. 149, 168).
- .5 *elis (ed.), Islam*. ity Press, 1997). f. Julien, p. 392.
- .6 *ion of Legitimate* r, 1995), pp. 1, 5.
- .7 לאהרונה פדחה ם העשירות בתחיל il, 12 May 2006.
- .8 27 February. 23 April 2006.
- .9 "Political Reform", 3; Scan L. Yom. 9, #4 (December 2005), p. 8.

הערות

- .1 *Le Monde*, 20 April 2006
- .2 "Reflections on the Aftermath of 'Civil Strife - Algeria 2005'", in Bruce Maddy-Weitzman and Daniel Zissenwine (eds.), *The Maghrib in the New Century: Identity, Religion and Politics* (Gainesville, Florida: University Press of Florida), forthcoming.
- .3 Cf. Charles-André Julien, *Histoire de l'Afrique du Nord*, Vol. 2, *De la conquête arabe à 1830* (Tunis, CERES, 2003), pp. 434-6, 445.
- .4 Ernest Gellner, *Muslim Society* (Cambridge University Press, 1983), Chapters 4 passim, 6 (especially pp. 149, 168).
- .5 Lisa Anderson, "Prospects for Liberalism in North Africa", in John P. Entelis (ed.), *Islam, Democracy, and the State in North Africa* (Bloomington, Indiana University Press, 1997), p. 129; Cf. Julien, p. 392.
- .6 I. William Zartman (ed.), *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority* (Boulder: Lynne Rienner, 1995), pp. 1, 5.
- .7 לאחרונה פדחה אלג'יריה חלק מן ההלוואות שקבלה מ"מועדון פריז" של המדינות המערביות העשירות בתחילת שנות התשעים בסך של כ-8 מיליארד דולר, כזה כ-1.6 מיליארד לצרפת. *Le Monde*, 27 April, 12 May 2006.
- .8 *Le Monde*, 23 February 2006; *NYT*, 6 March 2006; *El-Moudjahid*, 21, 27 February, 23 April 2006.
- .9 Daniel Brumberg, "Liberalization versus Democracy: Understanding Arab Political Reform", *Working Paper # 37* (Washington DC, The Carnegie Endowment, 2003), p. 3; Sean L. Yom, "Civil Society and Democratization in the Arab World", *MERIA Journal*, Vol. 9, #4 (December 2005), p. 8.

ית ממלכתית ארוכת
 שלושים שנה, ירשה
 שדות הללו משמשים
 !: המשפחה, השבט,
 ל נאמנות. השליטה
 זר באלג'יר מתבסס
 ז". בקרב אליטה זו
 בה שינויים אישיים
 הניגודים, יש לחברי
 האליטה לקיים בידה
 חיזוק הלגיטימציה
 ובאמצעות ההדרת
 ל מתנגדי האתמול,
 ול האליטה השלטת

משנה של המדינה
 מנצח של דיכוי,
 ות והצרתם? כיום,
 ת במיסוד הישות
 ז האסלאמיסטים,
 של המדינה ושל

הכפייה יחד עם
 ו", מקנה יציבות
 נצמה של האליטה
 הבמה הפוליטית,
 אפו לבלום שינוי
 זנמצא גם בצבא.
 ש בה כדי לשמש
 1988. אך אפילו